

Volgens het tijdschrift *Revelation* heeft prof. Sigmund Freud, de bekende psycho-analyticus, gevlucht uit Weenen, thans in Engeland, een monografie over Mozes afgesloten. Prof. Freud is een Jood, vandaar zijn wijken uit Weenen, toen de druk der nazi's er te sterk werd. Vandaar ook, dat wij belangstellend uitzien naar het antwoord, dat deze Jood zou geven op de problemen, rakende den grooten Jood Mozes. Het is nu en voor nazi's en voor gereformeerde christenen ietwat teleurstellend, dat, nog steeds volgens gemeld tijdschrift, de studies van Freud rakende de psycho-analyse en de vergelijkende godsdienstwetenschap hem hebben geleid tot de „conclusie“, dat Mozes zelf geen Jood, doch een Egyptenaar was, die aan Egypte de religie ontleend had, welke hij aan de Joden gebracht heeft.

Men zegt, dat de publicatie spoedig te wachten is. Maar zouden de nazi's Freud maar niet inviteeren om terug te komen? Men kan hem zoo naast ettelijke arisch-duitsche professoren aan 't werk zetten — de critiek, die Rosenberg op den bijbel oefent, kan er zelfs van profiteren...

K. S.

De Kleine Catechismus van Zacharias Ursinus. (VII.)

35. Is dan Christus niet met ons tot aan het einde der wereld, gelijk Hij ons beloofd heeft?

Daar Christus waarachtig God en waarachtig mensch is, zoo is Hij naar Zijn Godheid, Majesteit, genade en Geest altijd in de Gemeente tegenwoordig; ofschoon Hij naar Zijn menselijke natuur thans niet op de aarde, maar in den hemel is.

36. Worden dan de twee naturen in Christus niet uiteengegerek, wanneer de menselijke niet overal is waar de Goddelijke is?

Geenszins. Omdat immers de Godheid oneindig en tegelijk overal tegenwoordig is en blijft, is 'theelemaal niet noodig, dat zij, om ergens anders te zijn, van haar lichaam losgerukt wordt of scheidt.

37. Waarom zegt gij, dat Hij ter rechterhand Gods zit?

Omdat Hij daarom ten hemel gevaren is, opdat Hij daar in Zijn menselijke natuur Zich de Heer van alle schepselen en het Hoofd der Gemeente zou verklaren, door Wien de Vader alles bestuurt, en opdat Hij ons met de gaven van Zijn Geest zou vervullen, en ons tegen alle Zijne en onze vijanden op almachtige wijze zou beschermen en bewaren.

38. Wat gelooft gij van Zijn wederkomst om te oordeelen de levenden en de dooden?

Dat Hij waarlijk naar Zijn menselijke natuur, zooals Hij naar den hemel is gevaren, wederom vandaar ten jongste dage in de heerlijkheid Zijns Vaders zal nederdalen, en, na alle goddeloosheid in de eeuwige straffen te hebben weggeworpen, mij met alle uitverkorenen van alle kwaad zal bevrijden, en in het eeuwig en hemelsch koninkrijk, dat Hij in mijn naam reeds in bezit genomen heeft, tot Zich zal opnemen.

R.

G. B.

LITERATUUR EN KUNST

Een nieuwe Bijbelsche roman.

Seerp Anema: De Egyptische. — Uitgegeven door Uitg. Mij. Holland, 1938, Amsterdam.

De verschijning van Anema's eersten bijbelschen roman „De Sjoenemietische“ heeft heel wat stof op doen waaien. Meer nog van theologische, dan van literaire zijde stuitte de schrijver op een felle kritiek, waarin vooral twee bezwaren naar voren werden gebracht, en wel, de vermenging van heilige historie en schrijversfantasie, en de door den schrijver sterk betoonde voorstelling, dat de dragers van de typologische openbaring zich duidelijk hun roeping bewust waren.

Geenszins uit het veld geslagen, trachtte Anema de aangevoerde argumenten te ontzenuwen in een brochure „Bijbelstof en Belletristiek“ in 1934 bij Kok verschenen. In hoeverre hij daarin geslaagd is, laat ik gaarne ter beoordeling over aan de lezers; wil men het standpunt van den auteur leeren kennen, en daar heeft hij alleszins recht op, dan dient men deze apologie te lezen, te meer daar het tweede deel van het literaire werk van dezelfde beginselen uitgaat.

De nieuwe roman „De Egyptische“ ontleent zijn stof aan enkele verzen van 1 Kon. 3, hoewel groote stukken van andere bijbelboeken er in aangehaald en verwerkt zijn; ook dit dus een bijbelsche roman.

Verre van overtuigd van de onjuistheid zijner typologische uitbeelding, lijkt de auteur eerder geprikkeld door de kritiek, zoodat hij nu geen gelegenheid laat voorbijgaan zijn personen hun typebewustzijn te doen uitspreken. Zij doen dit zoo opzettelijk en zoo herhaaldelijk, dat men den indruk krijgt, met spreektrampetten, in plaats van met levende personen te maken te hebben. Wanneer de schrijver zelfs beweert, dat het hongere loeien der slachtdieren moet worden „omgeduid in cultisch verlangen, Jahwe te dienen met hun leven“, zal dit den meest welwillenden lezer toch ongetwijfeld te ver gaan.

Dit agressieve in de voorstelling wordt voortgezet in noten, waarin de schrijver lustig geleerd polemiseert met geleerden van diverse pluimage. En dit lijkt mij voor een roman zeer fataal. De argelooze lezer wordt er telkens door verschrikt en gaat er aan twijfelen of hij nog met een literair werk te maken heeft. In verband hiermee

staat een ander bezwaar. De noten bevatten niet slechts verklarende aantekeningen, maar ook vele geleerde beschouwingen, waaraan de gewone lezer niets heeft. Deze zucht om alles te willen verduidelijken, verleidt den auteur echter soms ook, om in den roman als gids op te treden. Als Salomo naar Gezer optrekt, snelt de schrijver hem voorbij om vast te gaan vertellen, hoe klein zoo'n vesting eigenlijk was, volgens de opgravingen na 3000 jaar. Dergelijke anachronistische opmerkingen storen slechts. Het verhaal moet spreken, niet de schrijver; de schildering en uitbeelding moeten een uitlegging overbodig maken. Op dezelfde wijze heeft Mevr. Bosboom-Toussaint haar mooiste romans noodeloos gerekt.

In dezelfde lijn ligt de kwestie van de namen-transcriptie. Terwille van de couleur locale vermoedelijk, heeft de schrijver alle Egyptische en Hebreeuwsche namen zoo zuiver mogelijk omgespeld, wat voor den bijbelkennenden lezer die aan een andere spelling gewend is, moeilijkheden verschaft. Hoewel verschillende dezer kwesties met den roman als zoodanig niet veel te maken hebben, daar er soms even een blik gegund wordt achter de schermen — de enorme voorstudie die de schrijver zich getroost heeft — lijken ze mij niet bijkomstig, omdat zij mede aan den roman het eenigszins tweeslachtig karakter geven van literair- en wetenschappelijk werk. Het komt mij namelijk voor, dat de roman soms zoo geconstrueerd is, dat hij beantwoordt aan door studie verkregen wetenschappelijk-exegetische overtuiging van den schrijver, waardoor de fantasie soms gekortwiekt wordt en de personen niet hun eigen leven leiden, maar spreken met des schrijvers stem.

Het eerste deel van den roman sluit nauw aan bij de Sjoenemietische. De bruiloft van Sjalomo met Abisjag wordt bekroond door de geboorte van hun „papiere-kint“, het Hooglied, waarin de echtgenooten bij beurtzang hun huwelijk bezingen als bewuste afschaduwing van het mystieke huwelijk van Christus met Zijn Bruidskerk. In dit overwegend lyrische stuk is de schrijver op zijn best. In kleurrijke taal wordt het landschap geschilderd; een gevoelige sfeer weet hij aan te brengen bij de beschrijving van de opvoering van het Koningslied, waarin kleur en toon en woord samenwerken tot een harmonische schoonheid.

Maar nergens meer dan hier bedreigt de theorie van den theoloog, den roman van den kunstenaar. Wil de openlucht-opvoering van het Hooglied niet tot profanie worden, dan moet het gehele volk bewust zijn van de symbolische opvatting ervan, en de auteur laat dan ook in den breede door den hoogepriester de geestelijke beteekenis van het opgevoerde stuk uiteenzetten.

Juist in verband met die voortdurende aandiking van het type-bewustzijn, lijkt mij het slot van dit eerste hoofdstuk, dat de overgang is naar het eigenlijke hoofddeel, zeer zwak. De sierlijke rede, die de auteur Salomo laat houden na de enthousiaste opvoering van het lied, kan niet de onvoldoende argumentatie goedmaken, die de schrijver gebruikt om het verraad van Salomo goed te praten. Immers, nog diep onder den indruk van de opvoering, waarin de Koning met de Koningin de verhouding van den Messias tot de Bruidskerk afbeeldt, gaat Salomo zijn Kroonraad mededeelen, een heidensche Egyptische prinses te huwen.

De auteur wil na de beteekenis van Salomo's geestelijk Koningschap, ook zijn droom van wereldlijke macht uitbeelden, waarin Salomo meent het heidendom te kunnen verbinden met het sterkere geloovige Israël, de droom, die een tragedie zal inluiden. Hoe grootsch de opzet hiervan ook is, de schrijver weet den overgang niet aannemelijk te maken, juist door zijn theorie.

Het tweede deel, het grootste stuk, is daardoor literair het zwakst. Wel is hier voelbaar de angst der vrome Joden om het heil van hun Koning en hun land, maar de persoon van Salomo wordt naar den achtergrond gedrongen door een overdadige beschrijving van Egypte's mythologie. Hij wordt als een reiziger aan de hand van een bekende gids rondgeleid tusschen tempels en koningsgraven en geen verklaring blijft hem gespaard. De uitwendige macht en glorie van het innerlijk vooze rijk, overbluft den Koning meestal. Slechts zelden zien we den Salomo van het eerste hoofdstuk, den held Gods, zelden ook het plastisch talent van den kunstenaar. Deze is hier aegyptoloog en hij is het grondig, tot schade van het literair schoon. Men raakt den draad kwijt bij den rondgang door dit labyrint.

Niet geslaagd lijkt mij ook het laatste stuk, dat literair hooger staat. Weer komt hier opdringerig sterk de theorie naar voren, dat Salomo zich zijn type bewust is. Maar onaannemelijk is dan het verraad aan Abisjag, de noodzakelijke tegenspeelster in het mystieke verbond. Zonder haar moet, naar 's schrijvers opvatting, Salomo zijn type-zijn verloochenen. En het gelukt hem niet bij het bezoek, dat Salomo aan zijn versmiede vrouw brengt, het diep tragische van deze situatie te beschrijven. Hier offert Salomo zijn geestelijk koningschap op, aan zijn begeerte naar wereldmacht, en de Koning die zoo zich bewust is van zijn uitzonderlijke beteekenis en wien de schrijver die ten overvloede telkens weer voorhoudt, deze koning voelt niets

van zijn ontrouw aan Abisjag, zijn ontrouw aan zijn geestelijke roeping. Hij constateert slechts heel nuchter, dat Abisjag wel de geestelijke beteekenis van het koningschap, maar niet de wereldlijke macht ervan kan symboliseeren. En noch de fantasie van den schrijver, die de prinses van Egypte Jodin laat worden, om den dwalenden Salomo nog meer de oogen te blinden, noch zijn vertoon van geleerdheid, kunnen de onmacht om zijn grootsche gedachte in romanvorm uit te beelden, camoufleren.

De oorzaak van deze mislukking ligt niet in het talent van den schrijver, want uit verschillende passages blijken zijn dichterlijke fantasie en artistiek beeldingsvermogen. De oorzaak is veel meer te zoeken in het beslist willen vasthouden aan een vooropgezette theorie — deze moge juist zijn of niet, daar gaat het literair niet om — nu is er een lange beschrijving ontstaan, dramatisch geësceneerd door het opvoeren van sprekende personen, belicht door de gekleurde transparant van 's schrijvers theorie.

Het is jammer, dat Anema, die zooveel verdienstelijke dingen geschreven heeft, die meer waardeering verdienen dan ze tot nu toe ontvangen, volkomen erkenning van zijn beteekenis als schrijver en criticus zoo moeilijk maakt, door het te sterk zich vastklemmen aan een bepaalde idee. Gron. H. S.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Niet transigeeren.

Volgens de laatste publicaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek bedraagt het aantal leerlingen van de gewone lagere school in ons land 143181. Daarvan gaan er 785429 op de Bijzondere school, d.i. 68.7 pct. We hebben dus reeds meer dan $\frac{2}{3}$ van de schoolkinderen voor onze rekening, wat ons wel voor enkele vragen plaatst.

Allereerst voor deze vraag: Hebben al de ouders van deze kinderen wel uit principe gekozen voor de Bijzondere school? Aan de overzijde gelooft men het niet. Daar wordt beweerd: „De oorzaak van den groei van het Bijzonder onderwijs dient niet gezocht te worden in de kracht daarvan, doch in het misbruik, dat de kerk vaak van haar positie maakt en ook... in het transigeeren van vele Bijzondere scholen met de beginselen, die zij heelen voor te staan“.

Men ziet het, die groei van de Bijzondere school is enerzijds een kwestie van dwang, vooral bij de Katholieken, maar ook heel wat Protestanten zijn niet afkeerig van kerkelijken dwang, wanneer de kinderen naar school moeten. En anderzijds doen de Protestanten maar wat water in den wijn. 't Kan zooveel niet schelen, of de ouders de kinderen uit beginsel sturen, wel neen, als de kinderen maar komen, de geest van de gezinnen maakt dan niet veel uit. Ik mocht wel graag eens de bewijzen in handen hebben voor deze beweringen. Wel weet ik, dat in onze kringen nergens meer voor gepleit wordt dan voor het handhaven van de beginselen en dat nergens meer tegen gevaarschud wordt dan tegen het prijsgeven van dat beginsel. Juist ook de omstandigheid, dat in vele kringen de voorkeur wordt gegeven aan de Christelijke school, waardoor inderdaad de kinderen uit zeer verschillende gezinnen de school bezoeken, heeft de volle aandacht. Daar zou inderdaad een gevaar in kunnen schuilen. Ik wil dat gevaar aanduiden met een speciaal voorbeeld. Er wordt onder de schoolkinderen gevloekt, omdat in sommige kringen het vloeken niet absoluut door de ouders wordt tegengegaan. Transigeeren zou nu zijn, wanneer de onderwijzer, met die gewoonte van sommige kinderen op de hoogte, daaraan geen aandacht gaf, dat maar liet passeeren. Ik ben evenwel overtuigd, dat iemand, die zijn taak aldus opvalte, in heel onzen kring zou worden gesignaleerd als een plichtverzaker. Wel degelijk moet het karakter van de school gehandhaafd worden, ook tegenover de ouders, die mogelijk om andere redenen dan die van het beginsel, hun kinderen hebben gezonden. Wie een school kiest, moet daarmee aanvaarden den geest, die er krachtens haar grondslag heerscht en de daarmee verband houdende instructie aan de onderwijzers gegeven. Het is wel duidelijk, dat deze gemengdheid van de school wel tot moeilijkheden kan aanleiding geven.

Daarom kom ik tot een tweede vraag: Moeten we ons in den groei speciaal van het Christelijk onderwijs verblijden? 't Is toch eigenlijk geen pretje, er scholen op na te houden en waarvoor zal men zich dan allerlei moeilijkheden op den hals halen, met name voor kinderen uit geheel andere kringen? Gaan straks die kinderen, die toch blijven leven in hun eigen milieu, den goeden naam van de school niet schaden, als er toch van de lessen bij hen met betrekking tot het godsdienstig leven niet veel resultaten te bespeuren vallen? En wordt een school niet afgemeten naar het gedrag van leerlingen en oud-leerlingen? Is het ook niet moeilijk de kinderen van geloovigen en ongeloovigen onder eenzelfde beschouwing samen te vatten, vooral wanneer de rijkdom van

het geloof verbond de voorgesteld. Zonder t Christelijke hier met v Toch geldt school oper de ouders t deze bepar school wor elke school rakter. We plaatst. Ze arbeiding v mand onku ons onderv

Ook in h gebruik v haar eigen de grondsl gesproken. eigen lijn l onze ingev door haar buiten ligt. naar de Cl zoo goed l ling toch aan den ge

Wie wat Maar daar school haa stil voortl zonder ool geeren. Me van ons v schept eer juist op he blijken te Gr.

Over Br is in het S. S. R.: L bespreking een gedac boek van lieke zijde.

Het is o die naar h gekomen is op de gel boek door ontvangen

Van pro van dit bo vreugde o verschijner grondig v gelicht en die gericht tegenwoor zoals wij daarom is richte daac leven zond tijd tot lje Zij moet z inzien, dat Het is een gaan." 1)

De vroepe denten Ve nas", die echter hee verschillen verschijnin bonden zij getuigenis brengen m waarvan o oloog kan. nieuwe ges stemming rekening theologoru echter zee brek aan communis neele leer Bruning's christelijke op menig